

Kapitel 8: Konzentrationslejre

Ordet *koncentrationslejr* er næsten blevet en samlebetegnelse, som dækker over alle slags lejre og de forbrydelser, der blev begået i dem, i både Tyskland og de tyskbesatte lande. Det er vigtigt at fastslå, at der både eksisterede koncentrationslejre og udryddelseslejre. For at mindske forvirringen må man derfor stille to opklarende spørgsmål: Hvad var en koncentrationslejr? Hvad var forskellen på en koncentrationslejr og en udryddelseslejr?

Koncentrationslejrene blev egentlig oprettet til at internere politiske fjender af nazismen og dermed var lejrene et instrument i opbyggelsen af den nazistiske politistat. Schutzstaffel (SS) kom til at lede alle koncentrationslejrene. I anden halvdel af krigen var der i alt 22 hovedlejre, hvortil der var tilknyttet 1200 mindre lejre, hvilket gør det umuligt at gennemgå dem alle. For at overskueliggøre koncentrationslejrenes udvikling, må der derfor spørges: Hvilke træk har lejrene tilfælles? Her vil billedet blive klarest, hvis man inddeler dem i nogle tidsmæssige perioder. Koncentrationslejrenes fanger var ofte udsat for umenneskelige vilkår, men hvordan var dagligdagen i en koncentrationslejr? Det er også et spørgsmål, der vil blive gennemgået her i kapitlet. Et konkret eksempel på en koncentrationslejr er Dachau, hvis udvikling vil blive gennemgået her i kapitlet. Udryddelseslejrene vil derimod blive behandlet i kapitel 13.

8.1 Hvad var en koncentrationslejr?

Koncentrationslejr hedder på tysk *Konzentrationslager*, ofte er det forkortet KZ eller KL. Koncentrationslejrene blev først oprettet som et middel til at få kontrol over nazistpartiets politiske fjender. Dachau, den første lejr, blev oprettet sidst i marts 1933. Begrundelsen for oprettelsen var, at kommunister og socialistiske funktionærer var farlige for statens sikkerhed og måtte interneres. De næste grupper, som nazisterne begyndte at internere, var de grupper, de anså for racemæssigt underlegne og til fare for den tyske arvmasse, f.eks. tiggere, homoseksuelle og Jehovas Vidner. Både antallet af lejre samt deres funktion ændrede sig over tid. Der kom nye lejre til, mens andre blev lukket, der skete udvidelser, mens også lejrenes primære funktion ændrede sig. Specielt i krigsperioden blev koncentrationslejrenes indsatte benyttet til tvangsarbejde, og antallet af koncentrationslejr-fanger steg fra 26.000 fanger i sommeren 1933 til ca. 700.000 i begyndelsen af 1945. Stigningen skyldtes, at der blev oprettet flere lejre, som blev brugt i krigsindustrien, hvilket igen medførte, at der blev arresteret og udnyttet flere tvangsarbejdere fra de tyskbesatte lande.

Koncentrationslejre og udryddelseslejre var ikke ens. Udryddelseslejre var indrettet til at slå folk ihjel, mens koncentrationslejrene, specielt i krigsperioden, blev brugt som tvangsarbejdslejre. En af grundene til, at der er opstået forvirring om begreberne koncentrationslejr og udryddelseslejr, er muligvis, at lejrene Auschwitz-Birkenau og Majdanek begge blev bygget som koncentrationslejre, men de udviklede sig til også at være udryddelseslejre. Disse to lejre var altså begge dele. De resterende lejre var enten udelukkende koncentrationslejre eller udryddelseslejre.

Kapitel 13: Udryddelseslejrene

Et af de uhyggeligste kapitler i Holocaust er uden tvivl udryddelseslejrene, som for de fleste af os er kernen i forståelsen af, hvad Holocaust er. Udryddelseslejrene lå i Polen, og der var seks i alt: Chelmno (Kulmhof), Belzec, Sobibor, Treblinka, Majdanek og Auschwitz-Birkenau. De to sidste var både koncentrationslejr og udryddelseslejr. Det var første gang i verdenshistorien, at der blev indrettet lejre med det ene formål at myrde mennesker, men hvordan opstod ideen til skabelsen af disse lejre? Og hvorfor blev de placeret i Polen?

Den første udryddelseslejr var Chelmno. Her var der ikke gaskamre, så hvordan fungerede den som udryddelseslejr? Operation Reinhard-lejrene: Belzec, Sobibor og Treblinka, blev oprettet med det formål at dræbe de polske jøder. Lejrene var små, men ret effektive, hvordan kunne de være det? Koncentrationslejren Majdanek blev udstyret med et gaskammer, hvilket ikke var normalt. Hvorfor valgte nazisterne at lave et gaskammer i lejren? Auschwitz er blevet et symbol på Holocaust, og det var hertil mange af de vesteuropæiske jøder blev deporteret. Til at begynde med var den blot en mindre fangelejr, men hvorfor blev den udvidet? I løbet af den tid, Auschwitz bestod, var der mange forskellige gaskamre. For at forstå Auschwitz' udvikling, må vi derfor stille spørgsmålet: Hvordan udviklede gaskamrene sig i Auschwitz? Der var mange ofre i Auschwitz, men hvem var de, og hvordan var dagligdagen for de fanger, som ikke blev myrdet ved ankomsten til lejren?

13.1 Hvorfor blev udryddelseslejrene oprettet?

Tanken om at oprette udryddelseslejre udsprang paradoksalt nok af et hensyn til de personer, der udførte massakrer på jøderne; de skulle ikke lide psykisk overlast. Samtidig var planerne om at deportere de tyske og vesteuropæiske jøder mod øst begyndt at tage form, og det betød, at der skulle gøres plads til dem i de tyskesatte områder i Østeuropa. De fleste forskere peger på, at det var i efteråret 1941, at beslutningen om at myrde alle Europas jøder blev taget. Sammenlagt betød disse beslutninger, at der påbegyndtes en udvikling af lejre, hvis primære formål var at myrde jøder med en form for gas.

Heinrich Himmler var i Minsk i august 1941. Her beordrede han en massakre på en gruppe jøder. Ifølge vidner fra indsatsgruppen blev Himmler selv dårligt tilpas ved episoden og kunne se, at hans SS-elite risikerede at få psykiske problemer ved udførelsen af gentagne massakrer. Der blev derfor lavet en række forsøg med at udføre masse mord på en såkaldt human måde. Under disse forsøg blev ca. 50 handicappede polakker forsøgt sprængt i luften med dynamit, men forsøget mislykkes. Sprængningen dræbte ikke alle de handicappede, og der lå afrevne kropsdele i forsøgsområdet, hvilket betød, at endnu en ladning dynamit måtte bruges til at dræbe de overlevende. Nazisternes første reelle løsning blev i stedet gaslastvogne.

I 1940 var der brugt kulilte til at dræbe handicappede i Polen. Drabene foregik ved, at der på en mindre lastbil var fastgjort en beholder med kulilte, som var camoufleret som en kaffebeholder mærket med *Kaisers – Kaffee*. Kulilten blev dernæst ledt ind i det lufttætte rum, som var placeret på lastbilen. På denne måde blev de handicappede gasset. Det var samme metode, som der var blevet brugt i eutanasiprogrammet, nu var gaskamrene blot mobile. Beholderne med kulilte var dog for dyre og besværlige at transportere, og derfor blev der udviklet en lastbil, hvor udstødningsgassen blev ledt ind i kammeret. Den første prøvegassing med de nye mobile gaskamre fandt sted i koncentrationslejren Sachsenhausen i november 1941. Alle indsatsgrupper blev med tiden suppleret med mobile gaskamre, mens også den første udryddelseslejr, Chelmno, kom til at operere udelukkende med gasvogne. De mobile gaskamre viste sig hurtigt at have en for lille drabskapacitet til de fremtidige masse mord.

Samtidig med dette fokus på drabsmetoder blev der i september og oktober 1941 taget beslutninger i den nazistiske top om, at de tyske og vesteuropæiske jøder skulle deporteres mod Østeuropa. Det var højst sandsynligt også på dette tidspunkt, at der blev truffet beslutning om at myrde alle Europas jøder. *Endlösung*, den endelige løsning, var fundet. Ifølge nazisterne ville det betyde, at de skulle myrde 11 mio. jøder, og derfor skulle drabskapaciteten også øges.

I Polen skulle der skabes plads til de jøder, som skulle deporteres fra Vesteuropa, og derfor blev det besluttet først at dræbe de polske jøder. Det betød dog på ingen måde, at de vesteuropæiske jøder først blev myrdet efter de polske jøder var dræbt. Der var en flydende og uskarp overgang på masse mordene af de forskellige jødiske nationaliteter. For at opnå en stor nok drabskapacitet blev der oprettet lejre med faste gaskamre. Det kan ses som en fusion mellem eutanasiprogrammets faste gaskamre samt gasbilernes brug af udstødningsgas (kulilte), da de fleste udryddelseslejre brugte udstødningsgas som drabsmetode.

Det er svært at forestille sig, at sådanne lejre kunne placeres i selve Tyskland. Regimet havde mødt en heftig kritik i forbindelse med eutanasidrabene, som gjorde, at den tyske befolkning muligvis ville have reageret imod oprettelsen af tilintetgørelseslejre i selve Tyskland. I de tyskbesatte lande så det anderledes ud; langt de fleste jøder var bosat i Polen og Sovjetunionen, og her eksisterede et hensynsløst besættelsesregime som uden indblanding fra lokalbefolkningen kunne oprette udryddelseslejre. Alligevel blev lejrene forsøgt hemmeligholdt for at undgå eventuelle protester.

<https://holocaust.ibog.frydenlund.dk/?id=143&L=10>